

*Dvoj pohled***Čarodejník z manželského obradu odchádza**

O manželstve kráľa Artuša sa nijako nedá povedať, že by patrilo k tým šťastným. A nedá sa povedať ani to, že by pred týmto manželským zväzkom nebol včas varovaný. Asi mal lepšie počúvať, keď mu čarodejník Merlin hovoril o jeho budúcnosti, asi si mal v jeho slovách všimnúť nielen to, že jeho ženou sa stane Guenevera, ale aj to, že ho zradí s jeho najlepším priateľom. Patrí však k povahe prorociev, že ich ľudia vnímajú len čiastočne a že si z nich vo chvíli, keď ich počujú, vyberú len to, čo sa im hodí. Artuš počul meno tej, ktorá sa pred ním krútila v tanci. Z Merlinových úst počul meno ženy, ktorú miloval, počul prísľub naplnenia svojich túžob a o viac sa nestaral. Merlinovi ostalo iba povzdychnúť si nad hluchotou lásky a nečinne sa prizerať, ako sa jeho chránenec zahryzne do koláčika, ktorý mu Guenevera ponúkla.

Tak sa začal príbeh Artušovho manželstva, príbeh jeho manželského trápenia. A tak sa do legendy o boji za ovládnutie a zjednotenie krajiny začala miešať legenda o láske, vernosti a zrade. Napokon, v tých časoch jedno patrilo k druhému: túžba po víťazstve nad protivníkom v boji o ovládnutie krajiny sa dopĺňala s túžbou po zmocnení sa krásnej ženy. Odveký zákon priznával najsilnejšiemu a najudatnejšiemu bojovníkovi najkrajšiu ženu. Merlin si síce povzdychol, že záležitosti lásky sú mu nepochopiteľné, po toľkých rokoch strávených medzi ľuďmi však tento zákon musel poznať. Hoci bol bytosťou s iného sveta, hoci sa vyznačoval tým, že sa pomocou zaklínadiel a čarovných prostriedkov vedel spojiť s temnými mocnosťami zeme a hoci ovplyvňoval osudy týchto pochabých smrteľníkov, ktorí boli niekedy takí slepí a hluchí k jeho varovaniam, predsa len patrili medzi nich. Patril do legendy. Skutočnosť, že videl, ako celé toto bláznivé snaženie skončí, na tom nič nemení.

Spojenie boja a lásky v jedinej túžbe po ovládnutí Merlina trochu miatlo, no nijako neoslabovalo jeho postavenie v tomto svete. Naopak, v obidvoch prejavoch túžby nachádzal príležitosť ukázať svoje schopnosti: vedel pomôcť dobyvateľovi nepriateľského hradu i dobyvateľovi cudzej ženy. A predsa sa v tejto legende objavujú náznaky toho, že tento svet, kde sa túžba po ovládnutí krajiny a ženy tak často dovoľáva jeho čarodejnej pomoci, má svoje dni spočítané. Merlin tieto náznaky rozpoznal a presne pochopil ich neúprosne poslanstvo. Videl budúcnosť iných, svojimi čarami zasahoval do ľudských osudov a zároveň videl, ako sa naplňa jeho vlastný osud a nevyhnutne mu približuje koniec. Poznal sily, ktoré ho z tohto sveta raz vyženú. Uvedomoval si, že je proti nim bezmocný.

Postavenie tohto čarodejníka, ktorý je v legende rovnako, ak nie väčšmi dôležitý ako všetci tí udatní panovníci a rytieri, nám približuje scéna, začínajúca sa záberom na svadbu Artuša a Guenevery. Obrad je kresťanský, obaja predstupujú pred kňaza, ktorý ich vyhlasuje za muža a ženu, kráľa a kráľovnú. Merlin stade odchádza, asi cíti, že do tohto

prostredia nepatrí. Na okraji lesa sa k nemu pridá Artušova sestra Morgana a pokúša sa ho presvedčiť, že má tiež čarodejné schopnosti. Chce, aby ju zobral do učenia. V prvých skúškach obstojí: vie, ktorý kameň horí, rozpozná mandragoru a správne uvedie jej vlastnosti. Nasleduje ťažšia časť skúšky – Merlin ju vyzýva, aby ukázala svoju schopnosť vidieť budúcnosť. „Vidím hrad zo zlata,“ predvádza sa sebavedomá Morgana. Na Merlina tým dojem neurobí. Odpovie jej, že také videnie už nie je ničím zvláštnym. Vzápätí dodáva vlastnú výpoveď o budúcnosti: „Dni takých, ako my, sú spočítané. Prišiel jediný Boh, aby vyhnal všetkých ostatných. Duchovia lesov a potokov umlkajú. Tak už to býva. Áno, čas pre ľudí a ich slávne činy.“ Je to videnie čarodejníka, alebo triezva prognóza pozorného účastníka nových obradov? Nevieme. Vidíme len, ako si Guenevera dvíha závoj, aby so svojim mužom všetkým naokolo predviedli prvý manželský bozk.

Spojenie svadobného obradu s prvým prejavom čarodejníkovej rezignácie je príznačné. Presne v tej chvíli, keď sa zväzok medzi mužom a ženou posväcuje kresťanským požehnaním, čarodejné sily začínajú slabnúť. Ešte nejaký čas budú pôsobiť: zázračný meč svojmu majiteľovi zaručí neporaziteľnosť a nadradené postavenie, vyslovenie zaklínadiel prinesie očakávaný účinok. Všetky tieto čary, zaklínadlá a kliatby však zánik sveta, kde vládnu duchovia lesov a potokov, nijako neodvrátia, naopak, iba ho približujú.

Merlin pochopil, že proti moci jediného Boha, ktorý začal upevňovať svoju vládu na ľudskými osudmi, sú všetky čarodejné prostriedky neúčinné. No skutočnosť, že jeho trpké konštatovanie blížiaceho sa konca ríše duchov a čarodejníkov odznieva na pozadí svadobného obradu a prechádza do záberu na manželský bozk, dáva tomuto „spirituálnemu“ rozmeru legendy konkrétny obsah: nový duch, nová doba, nové vzťahy, nové povinnosti sa konkretizujú v manželskom zväzku. Artušov otec divo a vášnivo bojoval o moc a keď si svojho protivníka podrobil, rovnako divo a vášnivo začal bojovať o jeho ženu. Boli to dve podoby jednej a tej istej vášnivej túžby. Merlinovi vášeň telesnej túžby po žene ostala záhadnou, ale napriek tomu mohol pri jej uspokojovaní pomáhať. Kresťanským obradom posvätené manželstvo tohto čarodejníka a jeho schopnosti postavilo mimo zákon. Z hľadiska nového poriadku sa stal napomáhateľom pohanských bezbožností. Tam, kde sa predtým odvíjala hra lásky a moci, ktoré do seba navzájom prechádzali a podmieňovali sa, teraz vstúpil nekompromisný zákon manželstva so svojim posvätením nerozlučiteľného zväzku, so svojimi príkazmi vernosti a zákazmi nevery. Objavil sa takto poriadok, do ktorého nielen mocenské nároky a s nimi späté násilie, ale ani slepá vášeň lásky nemôžu vstúpiť bez toho, aby sa nestali predmetom odsúdenia za hriechne správanie. Samozrejme, javy ako násilie a nevera sa tým nijako z oblasti manželských a mileneckých vzťahov nevytrátili, lenže už nebolo možné chápať ich ako predĺženie hrdinských bojov o moc. Kontinuita spájajúca moc s nárokom na vlastníctvo ženy sa stratila; s kresťanským manželstvom sa nastolil poriadok, ktorý nehovoril o víťazoch a porazených, ale o vernosti a cudzoložstve, cnosti a hriechu. Manželstvo takto nekompromisne vstúpilo do legendy o udatných bojovníkoch, verných rytieroch, krásnych ženách a čarodejných pomáhačoch, ktorí, ak treba, vedia preklenúť vody, oklamať strážu a otvoriť víťazovi cestu až do spálne cudzej ženy. Manželstvo do tejto legendy vstúpilo ako úplne cudzorodý prvok, ktorý sa nedá vtiahnuť do bojov, čo tu predtým vládli a určovali priebeh udalostí.

Merlin a Morgana z manželského obradu odchádzajú do neďalekého lesa. Morgana je ešte plná nádejí, perspektíva zasahovať do ľudských osudov ju opája; zato Merlin zreteľne cíti

blížiaci sa koniec: manželstvo Artuša a Guenevery mu pripomenulo, že čarami môže zasahovať už iba do jednej, čoraz menšej oblasti ľudského života.

Na druhej strane sa dá povedať, že oblasť, kde sa láska nedáva obmedzovať posvätným zákonom manželstva a spája sa s mocou, aby spolu znovu rozohrali predstavenie dvojakých podôb vášne, nikdy nebude úplne potlačená. Denis de Rougemont sa vo svojej knihe *Západ a láska* vrátil k *Románu o Tristanovi a Izolde*, aby v ňom našiel prejav veľkého európskeho mýtu cudzoložstva. Rougemont pozorne interpretoval jednotlivé epizódy tristanovského mýtu, nie však so zámerom rozvinúť historicko-mytologické skúmania a priviesť ich k objektívnemu obrazu stredovekej spoločnosti a kultúry; usiloval sa o niečo iné, chcel dospieť k pochopeniu zmätkov, vládnucich v našich mravoch, chcel ukázať, že mýtus potrebujeme, aby sme vyjadrili puto medzi vášňou a smrťou a aby sme si pripomenuli, ako nevyhnutne sa v západnej kultúre láska dostáva do konfliktu s manželstvom. Z románu o Tristanovi sa takto preňho stala nielen ilustrácia konfliktu medzi rytierstvom a feudálnou spoločnosťou, čiže konfliktu medzi dvoma povinnosťami a dvoma „náboženstvami“, ale aj a predovšetkým svedectvo o neriešiteľnom konflikte medzi požiadavkami vášne a príkazmi manželskej vernosti.

K legende o kráľovi Artušovi sa dnes historici stavajú dosť skepticky. Pochybujú o jej pravosti, poukazujú na to, že sa zrodila z ústnych podaní, ktoré boli zapísané a doplnené fantastickými výmyslami až oveľa neskôr, v dvanástom storočí. Niektorí historici spochybňujú nielen Artušove hrdinské skutky, nielen to, či bol ozajstným kráľom, ale aj samu jeho existenciu. Z hľadiska historickej vedy sa Artuš dostal do tesnej blízkosti fikcií, neďaleko miesta, kde je pre nás Tristan (mimochodom, tristanovský príbeh bol prvýkrát románovo spracovaný v tom istom dvanástom storočí). Aj keď napriek všetkým výhradám pripustíme, že nejaký vojvodca menom Artuš (alebo, presnejšie, Arthur) v piatom storočí žil a vybojoval niekoľko úspešných bitiek, jeho príbeh ostane pre nás legendou, mýtom a tak trochu aj rozprávku. Filmové spracovanie tento fiktívny charakter iba zdôrazní – v neposlednom rade aj pomocou Wagnerovej hudby (*Parsifal*, *Tristan a Izolda*). Vznikne typická ukážka filmovej mytologizácie dávnej minulosti. Ale uprostred toho všetkého sa objaví príležitosť ukázať niečo veľmi reálne, konflikt, ktorý má svoje historické korene a vyrastá z nich až do dnešných podôb sporu medzi zákonom vášne a zákonom manželstva.

Miroslav Marcelli